

ТЕХНОЛОГІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ІСТОРИЗМУ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

Горбенко С. С.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет

Філатова Л. М.

Криворізький державний педагогічний університет

Анотація. У статті йдеться про технології упровадження вчителем історичного матеріалу в музично-виховний процес учнів загальноосвітніх навчальних закладів на основі особистісно орієнтованого підходу.

Ключові слова: історизм, аксіологічний аналіз, компаративістика, індивідуалізація, самостійність, самовиховання, гуманістичні орієнтації.

Аннотация. Горбенко С. С., Филатова Л. М. Технологии реализации принципа историзма в процессе профессиональной деятельности учителя музыки. В статье освещаются технологии внедрения учителем исторического материала в музыкально-воспитательный процесс учащихся общеобразовательных учебных заведений на основе личностно ориентированного подхода.

Ключевые слова: историзм, аксиологический анализ, компаративистика, индивидуализация, самостоятельность, самовоспитание, гуманистические ориентации.

Annotation. Gorbenko S., Filatova L. The technologies of the realization of the principles of historicism in the professional activity of the teacher of music. In the article says about the technologies of introducing the historical material into musical-educational process of the students of the comprehensive educational institutions on the basic of the personality oriented approach.

Key words: historicism, axiological analysis, comparativistics, individualization, independence, self-upbringing, humanist orientations.

Постановка проблеми. Протягом ХХ століття у педагогіці робилося чимало спроб «технологізації» навчального процесу. В основному вони були зосереджені на використанні різноманітних технічних засобів навчання. Сьогодні, коли фундаментальною основою нової, педагогічної парадигми є гуманізація навчання та виховання, формується технологічний підхід до навчання. З'являється так звана технологія педагогічних методів, тобто технологія самої побудови навчального процесу. Для підвищення його ефективності сучасний учитель має пам'ятати та враховувати у своїй роботі досвід історії навчання і виховання. Останніми роками зростає інтерес до історичних явищ у навчанні та вихованні учнів усіх вікових категорій, у тому числі й початкової школи. В цих умовах завданням учителя стає пошук таких методів та прийомів роботи з учнями, які б допомогли розкрити їх пізнавальні інтереси, здібності та вміння; навчили дітей мислити, уявляти, зіставляти.

Аналіз публікацій і досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми свідчить про те, що їй приділяється значна увага з боку філософів (В. П. Андрущенко, В. Г. Кремінь, М. В. Кашуба, І. В. Огородник, І. Ф. Науменко, І. В. Пославський); педагогів (О. О. Апраксина, С. В. Бондаревська, О. А. Дубасенюк, Л. В. Кондрашова, В. А. Семиченко, І. С. Якиманська); педагогів-музикантів (С. М. Бондаренко, Л. І. Кузьмінська, Т. У. Науменко, М. М. Ткач, А. І. Щербакова). Разом з тим, конкретні шляхи і методи роботи вчителя музики з історичним матеріалом в означеному напрямку не знайшли достатнього висвітлення у науково-педагогічній літературі.

У руслі пошуків інноваційних технологій музичного навчання і виховання учнів початкової школи **метою даної статті** є розкриття елементів історизму, побудоване на гуманістичному, особистісно-ціннісному підході.

Виклад основного матеріалу. Важливою умовою ефективності музичної освіти і виховання учнів загальноосвітніх закладів є використання принципу історизму. Цей принцип відкриває перед учителем широке поле діяльності, оскільки сприяє розвитку інтересу до занять, робить їх послідовними, самобутніми, успішними. Принцип історизму передбачає включення в навчально-виховний процес елементів історії музично-педагогічної науки і творчості, певних музично-виховних та ціннісних явищ, біографічного матеріалу композиторів, педагогів, відомих музикантів-виконавців, критиків, музикознавців, історичних обставин створення того чи іншого твору тощо.

Першим важливим елементом історизму є біографічний матеріал з життя композиторів, що вивчається на уроці. Учні виявляють особливий інтерес до подібних фактів. У таких життєписах діти шукають відповіді на найпотаємніші запитання: яким був той чи інший композитор? Як він жив? Чим захоплювався? Яким чином до нього приходили музичні думки-мелодії? Як складалось його особисте життя? Біографії творців музики ніколи не перестануть хвилювати учнів і тому вони часто служать взірцем для учнів і в цьому їх величезне виховне значення. Факти з життя відомих людей, їх вчинки, діяльність, характер спілкування приваблюють своєю вірогідністю. Такий підхід є цінним для роздумів на світоглядні, морально-етичні та музично-естетичні теми. Розповідь вчителя, бесіда про композитора може мати значно більший виховний вплив на дитину, ніж прямі повчання чи примусове вивчення музичного матеріалу.

Досвід роботи, спостереження переконливо доводять, що при копійчному систематичному застосуванні біографічного матеріалу в музично-освітньому процесі можна вирішити важливі навчально-виховні завдання: сприяти вихованню позитивних рис характеру особистості; створити передумови для музичної самоосвіти; забезпечити більш свідоме ставлення до музичного навчання; активізувати музичне мислення учнів.

При вдумливій систематичній роботі музично-біографічний матеріал можна класифікувати і визначити такі його типи: розповідь про окремі факти з життя композитора чи виконавця; висвітлення основних етапів творчої діяльності; повний життєпис.

Насиченість діючих програм з музики навчально-пізнавальним, суто музичним матеріалом, різноманітність видів музичної діяльності не дає змоги вчителю докладно розглядати біографію кожного композитора. Проте завжди можна вдатися до розповіді про окремі факти з його життя. Причому, вчителю треба захопити учнів якимось посильним для їх розуміння прикладом з життя композитора чи його творчої діяльності. Це повинен бути матеріал маловідомий, цікавий, неординарний.

Висвітлення основних етапів біографії передбачає розгляд лише тих подій, періодів життя відомого музичного діяча, які мали вирішальне значення у формуванні його особистості, стали найпліднішими у творчих пошуках. Повний життєпис композитора дає змогу уявити весь його життєвий шлях. При цьому слід звертати увагу на те, що навіть при найдетальнішому вивченні біографічних даних не всі факти можуть бути предметом уваги дітей. Тому треба досить критично добирати матеріал, щоб учень не потонув у безлічі дріб'язкових подробиць.

Другим важливим елементом історизму є порівняльний аналіз. Про значення порівняння у навколишньому середовищі неодноразово нагадував К. Д. Ушинський: «Порівняння є основою усякого розуміння і всякого мислення» [8, 436]. Компаративістський підхід дає можливість виховувати однотипні та знакові процеси в музично-естетичному вихованні дітей в Україні та інших державах світу. Порівняння допомагає поглиблювати і уточнювати матеріал, що вивчається.

В ході порівняльного аналізу виявляються нові, не помічені раніше ознаки творів чи творчості композиторів, історичні умови, за яких вони були написані, що приводять до більш повного пізнання порівнюваних

об'єктів. В результаті в учнів формується вміння виявляти різноманітні ознаки запропонованого порівняльного матеріалу, розділяти їх на суттєві та несуттєві; розвиваються здібності помічати все більш віддалену схожість і все більш тонку розбіжність.

Як показують спеціальні дослідження, центральною операцією є виділення підстав для порівняння. Такою підставою можуть служити тільки ті ознаки, за якими ці явища, предмети, факти можуть бути порівняні чи співставлені особистістю. Якщо в школі спеціально не навчати цьому, то подібне вміння стихійно не сформується ні в молодшому, ні в старшому шкільному віці. У практичній роботі в школі доводиться спостерігати ситуації, в яких саме завдання виділити ознаки, за якими можна порівняти музичні твори композиторів різних стилів, історичних епох, учні навіть 7-8 класів нерідко сприймають із здивуванням.

Одним з важливих елементів порівняння є вміння виявити схожість і розбіжність. Про значну роль вміння розрізняти писав ще Я. А. Коменський: «Старанно тренуючи почуття в галузі правильного сприйняття розбіжностей, що існують між предметами, ми закладаємо основу і для всієї мудрості, і для всієї красномовності, і для всіх розумних життєвих дій» [4, 25]. Повноцінним можна вважати таке порівняння, яке дає чітке уявлення як про схожість, так і про розбіжність, хоча в одних випадках доцільніше розглядати, перш за все, схожість, а в інших – розбіжність. Замість того, щоб продемонструвати учням, чим один автор музики несхожий на іншого, в чому своєрідність його творчої особистості, ряд підручників і посібників намагаються показати риси, якими всі настільки різні композитори подібні один до одного своєю геніальністю.

Третім важливим елементом історизму є аксіологічний підхід. Музично-педагогічна аксіологія несе в собі нове осмислення музичної освіти і виховання як єдиного комплексу, що перетворює систему знань,

відчуттів через ціннісне відношення і ціннісне осмислення у світогляд як систему цінностей. В якості інструменту ціннісного осягнення музично-історичних фактів, подій, діяльності окремих особистостей використовується аксіологічний аналіз. Це поняття тісно пов'язане з поняттям «цілісний аналіз», концепція якого була визначена ще на початку 30-х років XX століття (Л. Кулаковський, Л. Мазель, І. Рижкін та ін.). Такий аналіз вимагає від особистості, що його виконує, фундаментальних знань у галузі музикознавства, теорії виховання; таланту інтерпретатора, літератора і т. ін. Аксіологічний аналіз, ґрунтуючись на сутності та принципах цілісного аналізу, відкриває нові грані пізнання і цілісного осмислення музики педагогом-музикантом.

Музичне мистецтво давно набуло статусу загальнолодської цінності, а сьогодні воно бачиться як засіб особистісного зростання, морального впливу на особистість. Такий вплив може бути позитивним і негативним, функціональним чи дисфункціональним. Це залежить від змісту конкретного твору, світоглядної та духовної атмосфери в суспільстві, від соціальних цінностей, які є значущими в той чи інший історичний період.

Слід відзначити, що цінності в шкільній музичній освіті мають розглядатися системно на кількох рівнях: цінності, що лежать в основі музичної діяльності учнів; національно-музичні цінності; особистісні цінності дитини в галузі музики та її орієнтації; етнічні цінності (родини, сімейства). Кожна з цих ціннісних сфер має своє поле діяльності, свої засоби впливу. Історія свідчить: коли школа намагається один із чинників зробити панівним, то відбувається знецінення цінностей, а інколи і перетворення їх у протилежність.

Суттєвого значення набувають тут гуманістичні ціннісні орієнтації. В процесі трансформації цінності в ціннісну орієнтацію вирішальним є естетичний параметр першої, адже через нього об'єкт сприймається особистісно. Такими можна назвати тільки ті орієнтації, які позбавлені

прагматизму, утилітарної зацікавленості. Процес їх формування правомірно вважати основою духовного становлення дитини. Гуманістичні ціннісні орієнтації в музичному вихованні можуть бути спрямовані: на конкретну людину (композитора, виконавця), її діяльність із гуманістичною спрямованістю; на музично-творчу діяльність учнів у історичному аспекті; на зміст, характер і форми індивідуальної музичної роботи з учнями у певний історичний період; на розвиток музичного мислення дитини; на формування самостійності учнів у різних видах музичної діяльності.

Четвертим елементом реалізації принципу історизму в музичному вихованні є зміст навчально-виховного процесу. З позицій сьогодення, якщо цей процес повноцінний, то він завжди повинен бути індивідуалізованим, особистісно обумовленим. Реалізація такого підходу передбачає, перш за все, визнання значущості і цінності для вчителя і учня переживання компонентів відкриття нового знання. Ціло навчання і виховання повинно бути не озброєння учнів набором певних історичних фактів, а створення умов для народження в учня цілісного, особистісно обумовленого образу світу, епохи, явища, мистецької особистості в цілому.

Індивідуалізація навчання передбачає самостійність у роботі учнів. Тільки працюючи самостійно, дитина може кілька разів повернутися до одного і того ж факту, місця, явища, дії, якщо чогось не зрозуміла чи особливо чимось зацікавилася. У відповідності з гуманістичною парадигмою розвитку учня «виховання не може бути нічим іншим, як створенням умов для самовиховання особистості» (С. Д. Смирнов). Згідно з таким підходом індивідуальний розвиток, важливою складовою якого є становлення творчого потенціалу, можна розуміти лише в напрямку створення необхідних умов для саморозвитку здібностей кожної дитини. Таким чином, завдання вчителя – навчити учня вчитися самостійно,

сформувати у нього потребу пізнання нового в навколишньому світі, створити умови для розвитку механізмів самовдосконалення.

В змісті історії музичної освіти повинні бути представлені:

- 1) історія загального музичного виховання дітей в Україні;
- 2) різні пласти та історичні епохи музичної культури: фольклор, духовна музика, класична спадщина, кращі твори сучасних композиторів;
- 3) технологія пізнання закономірностей виникнення і розвитку музичного мистецтва, музичної творчості на основі інтонаційної, жанрової та стильової природи музики;
- 4) основні засоби музичної виразності, що склалися історично (мелодія, лад, темп, ритм, динаміка, регістр, гармонія та ін.) і допомагають учням усвідомити, осягнути процес створення музичного образу, формують їх емоційно-образне сприйняття музики;
- 5) процес діяльнісного засвоєння історії хорового та інструментального виконавства, дитячої музичної творчості, пластичного інтонування музики та музичного руху і т. ін.

Висновки та подальший напрямок дослідження. Таким чином, можна стверджувати, що використання принципу історизму сприяє поглибленню в минуле, переосмисленню старого, спонукає до вивчення історичного розвитку теорії і практики музичного навчання і виховання у взаємозв'язку з актуальними проблемами музичної педагогіки. Ознайомлення з історичним досвідом та його переосмислення з позиції сьогодення допоможе вчителю в художньо-педагогічній діяльності відродити те, що актуально, але давно забуто, чи з тих, або інших причин замовчувалося. Принцип історизму є одним із спрямувань змісту музичного виховання, складовою частиною навчально-виховного процесу. В той же час, він сприяє єдності навчання і виховання, формуванню світогляду особистості, розвитку інтересів та музичної культури.

Література

1. Богуславський М. Структура сучасного історико-педагогічного знання // Шлях освіти.-1999.-№ 1.
2. Бондаренко С. Учите детей сравнивать.- М.: Знание, 1981.
3. Денисенко В. Аксіологічні ідеї у класичній педагогіці // ХДПУ. Зб. наук. праць. Педагогічні науки. Вип.25.-Херсон, 2001.
4. Коменський Я. Мир чувственных вещей в картинках.- М., 1941.
5. Кузьмінська Л. Ціннісна значущість музики в моральній соціалізації особистості //Рідна школа.-2003.-№ 12.
6. Науменко Т. Витоки українського фольклору та народних традицій // Постметодика.-1994.-№ 3 (7).
7. Потапова Н. Форми навчальної діяльності учнів в історико-педагогічному контексті // Педагогіка і психологія.-2001.- № 3.- С. 22 – 25.
8. Ткач М. Аксіологічний аналіз у становленні художнього світовідношення музиканта-педагога // Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. Зб. наук. праць. – К.: НПУ, 2002. – Вип. 7.
9. Ушинський К. Сочинения. - Т. 11. – М.-Л.: Учпедгиз, 1952. – 436 с.
10. Щербакова А. Постигание музыкальных ценностей как путь к вечным ценностям бытия // Педагогическое образование и наука.- 2002. – № 1. – С. 8 –11.

РОЛЬ МИСТЕЦЬКО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ ПЕДАГОГА

Грибенко Г. Є.

Криворізький державний педагогічний університет

Анотація. В статті окреслено пріоритетні напрями удосконалення мистецько-педагогічної освіти.

Ключові слова: мистецько-педагогічна освіта, творчий стиль діяльності, особистість, мистецтво.

Аннотация. Грибенко А. Е. Роль художественно-педагогического образования в профессиональном становлении педагога. В статье рассматриваются приоритетные направления усовершенствования художественно-педагогического образования.

Ключевые слова: художественно-педагогическое образование, творческий стиль деятельности, личность, искусство.

Annotation. Gribenko A. Role of art-pedagogical education in professional becoming the teacher. In the article describes of the contemporary trends of perfection of the art-pedagogical education.

Key words: art-pedagogical education, creative stile of the activity, the personality, the art.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розбудови української державності актуальною є проблема утвердження духовних, морально-естетичних якостей особистості, що здатна виявляти свою унікальну самобутність. Для цього необхідно створити умови для переходу від освіти як системи інформації до освіти як процесу оволодіння загальнолюдською та національною культурою. У зв'язку з цим головною метою теорії та практики вищої освіти є визначення та створення умов для самовизнання, самовираження та самоствердження особистості. Становлення особистості вчителя, формування в нього творчого стилю діяльності є передусім